
**«Мені б хотілося,
щоб Україна була державою,
яка будує нові правила життя
з іншими країнами в умовах
глобальних викликів» (І. Марков)**

УДК 7.03+008]:81'42:355.01(477.8)"2022"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2023.02.299>

**КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ
ПРАКТИКИ
У КОНТЕКСТІ
СТРАТЕГІЙ ОПОРУ
Й ОБОРОНИ 2022**

Надія БАБІЙ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9572-791X>
кандидатка мистецтвознавства, доцентка,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
вул. Шевченка, 57, 76000, Івано-Франківськ, Україна,
e-mail: nadiia.babii@pnu.edu.ua

Мета дослідження — зафіксувати мобілізаційні практики мистецької спільноти у західноукраїнських містах та способи комунікації з широкою міжнародною аудиторією через мистецьку реактивність. Розглядаються сутнісні ознаки культурно-мистецьких практик в західноукраїнських містах у реаліях війни 2022. Розкрита роль регіону як укриття, гуманітарного та культурного центру збереження ідентичності. Враховані соціально-культурна рефлексія на модуси існування війни як феномену фізичної реальності та як дискурсивного конструкту, що існують одночасно та відтворюються через матеріальні й знакові (текстові) параметри. Зазначено, що мистецький артivism вчоргове актуалізував питання соціального наповнення мистецтва, значення культури, мобілізуючи митців та інституції до процесів моделювання актуальної реальності та її ретрансляції.

Методологія дослідження базується на об'єктивному спостереженні та аналізі, що дало змогу виокремити ряд типових мистецьких практик, які миттєво трансформувалися в мобілізуючі стратегії опору. Основним вихідним матеріалом став власний фотоматеріал, публікації в соціальних мережах, емоційні спостереження окремих випадкових і регулярних культурно-мистецьких практик першого місяця війни, власні рефлексії. Статтю доповнено роботами з навчального завдання «Війна. Щоденники», створений автором для студентів спеціальності «графічний дизайн» кафедри дизайну та теорії мистецтва Навчально-наукового інституту мистецтв ПНУ 14 березня 2022 року.

Ключові слова: мистецький артivism, війна 2022, Західна Україна, реактивність, рефлексія.

Nadiia BABII

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9572-791X>
PhD in Art Studies, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
57, Shevchenko St., 76000, Ivano-Frankivsk, Ukraine,
e-mail: nadiia.babii@pnu.edu.ua

CULTURAL AND ARTISTIC PRACTICES
IN THE CONTEXT OF STRATEGIES
OF RESISTANCE AND DEFENSE IN 2022

Abstract. The publication examines the essential features of cultural and artistic practices in Western Ukrainian cities in the realities of war 2022. The role of the region as a shelter, humanitarian and cultural center for preserving identity is revealed. Social and cultural reflection on the modes of existence of war as a phenomenon of physical reality and as a discursive construct that exist simultaneously are reproduced through material and symbolic (textual) parameters are taken into account. Reactive and reflexive artistic practices reflect an understanding of the novelty of «war in the city», which requires the application of urban strategies of resistance. Existential differences in the creation of narratives for different target audiences of both local and global society are determined. It is noted that artistic activism once again actualized the issue of the social content of art, the meaning of culture, mobilizing artists and institutions to the processes of modeling the actual reality and its retransmission.

The research methodology is based on objective observation and analysis, which made it possible to single out a number of typical artistic practices that were instantly transformed into mobilizing strategies of resistance. The main source material was my own photographic material, publications on social networks, emotional observations of individual random and regular cultural and artistic practices of the first month of the war, my own reflection. The article is supplemented with works from the educational task «War Diaries», created by the author for students specializing in «graphic design» of the Department of Design and Theory of Art of the Educational and Scientific Institute of Arts of PNU on March 14, 2022.

The aim of the study is to record the mobilization practices of the artistic community in Western Ukrainian cities and ways of communicating with a wide international audience through artistic reactivity.

Conclusions. In conclusion, we note that modern realities demonstrate a bright turn of artists to the social and humanitarian aspect. Cultural and artistic practices, which were recently recognized as marginal, now occupy exclusive positions, turning into new military strategies and information weapons, which can be interpreted as a kind of renewal of the avant-garde. The artistic environment creates iconic markers and is itself a marker of the avant-garde as a state of society. The transformations of artistic practices practically do not concern the formal aspects of art, which mainly demonstrate ready-made templates, texts, paraphrases from the everyday, changing their meaning; fighting and attacking prevail as foresight and insight. Traditionally, grassroots initiatives have grown into self-organized group and mass initiatives. Institutionalization in the cultural field is fixed by rapid archiving.

Keywords: artistic activism, war 2022, Western Ukraine, reactivity, reflection.

Вступ. Попри те, що означення «партизанське мистецтво», «тероризм», «окупація», «війна», «фронт» із додатком «мистецький» стали стійкими словосполученнями у стратегіях мистецьких рухів від початку 2000-х, саме сьогодні «військова» лексика ідентифікує мистецтво та культуру як такі, що вже тривало перебувають в авангарді не так естетичного, як соціального фронту. *Мета дослідження:* зафіксувати мобілізаційні практики мистецької спільноти у західноукраїнських містах та способи комунікації з широкою міжнародною аудиторією через мистецьку реактивність.

Першим мистецьким практикам передувало відчуття повної втрати реальності серед спільноти, стан фрустрації як неспроможності осмислити нову реальність. Відчуття теперішнього як конечно скінченно — часу, який убиває, спричинило до поєднання в публічному просторі реальних військових практик із символічними, в яких суб'єкт самостійно обирає індивідуальну чи групову активність у спільній грі: «творення Перемоги». Окрім залучення, нова ситуація потребує швидкої фіксації практик, які усе більше піддаються фактору втоми.

Методика дослідження базується на об'єктивному спостереженні та аналітиці, що дало змогу виокремити ряд типових мистецьких практик, миттєво перетворених у мобілізаційні стратегії опору. Важливою для написання статті стала монографія Бориса Парахонського та Галини Яворської «Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл» [1], у якій сутність війни і миру розкривається через стратегічну та безпекову парадигми, із включенням різнорівневої взаємодії когнітивних смислів. У публікації філософа Володимира Єшкілева [2] мова є частиною імперської культурної гри, а війна протистоянням «двох принципово несумісних цивілізацій, пов'язаних географічною близькістю, історичною експозицією, складною «грою ресентиментів» і травматичним етнокультурним бекграундом». Поет, перекладач, публіцист Андрій Бондар вводить метафору «чорної шкіри» для демонстрації процесу розмивання світовими політиками та ЗМІ актуальної провини росії, свідомого та цілеспрямованого нищення нею культури, мови, цивілізаційного та політичного вибору українців [3]. Сліди у мистецтві, що демонструють прірву світоглядів, розглядає у низці публікацій Богдан Мисюга [4], політолог Віталій

Портніков [5] порушує питання української культури як захованої у тіні російської. Основним джерельним матеріалом став власний фотоматеріал, публікації у соціальних мережах, емоційні спостереження за окремими випадковими та закономірними культурно-мистецькими практиками першого місяця війни, власна рефлексія [6]. Стаття доповнена роботами з навчального завдання «Щоденники війни», створеного автором для студентів спеціалізації «графічний дизайн» Кафедри дизайну і теорії мистецтва навчально-наукового інституту мистецтв ПНУ 14 березня 2022 року [7].

Основна частина. Риторика навколо романтизованого образу борця поступово заміщувалась спеціалізованими мілітарними тактиками та стратегіями нападу й оборони, що демонстрували культурний маніфест ідентичності, спираючись не лише на прийнятні норми, переважно мовні, а спільну мотивацію — остаточний розрив з імперською культурною грою. Катастрофічний перформанс, учасниками якого ми стали водночас демонструє тривалий теперішній час — тут і тепер — уникаючи можливості об'єктивного розглядування. Мовна гра: «у минулому житті», «мир нам потрібен був учора, а сьогодні нам потрібна перемога» демонструє соціальний сценарій проєкції продовженого сьогодення, в якому майбутнє уявляється найдалі на ранок. За висловом Б. Філоненка: «У ситуації, коли воєнна оптика маркує наші тіла і середовища нашого існування, скепсис щодо майбутнього трансформується у стани перманентних підтримувальних дій та підготовки до завтра. Контрнатуп може відбутися і в історії ідей про майбутнє» [8].

Початки мистецького опору традиційно гротескні, позбавлені нюансів та аберацій, виразно демонструють право на ненависть та зневагу, результуючи масовою появою мемів та агіток у мережах. В числі перших — їдкі карикатури вокаліста, лідера гурту «От Вінта!», аніматора, Юрія Журавля (м. Рівне). Руїнація символічної мистецької інституції — музею Марії Приймаченко в Іванкові, спричинила широке обговорення та появу антиросійських постерів на основі робіт мисткині (Н. Бабій «Хочеш крові моєї, на!», «Петух ти щипаний», ін. Творчої легітимізації зазнають непрямі дії, специфічні партизанські тактики ідентифікації, пов'язані із символами своєї чи чужої системи: двоголовий півень чи курка

і вила, білі лицарі та кровожерливі ведмеді, Давид й Голяф, Юдіф, Шевченко, соняшники. Анонімні відозви на зразок: «перелік питань, щоб визначити рашиста: / — коли ревуть воли? / — що роблять мертві бджоли? / — які в нас олені-олені? / — де найближче відділення монобанку?», «скажи паляниця», демонструють перенесення змістів із символічної у політичну площину. В т. ч., чисельні концерти топ-виконавців у містах України та за кордоном, перемога реп-гурту «Kalush» із композицією «Стефанія» у Пісенному конкурсі «Євробачення-22» визнаються як політична дія.

Не менш важливим завданням культурно-мистецького наступу стало відвоювання власних цінностей, що перебували у тіні імперських наративів про «дочірню» культуру, «яка стає зрозумілою світу лише за допомогою російської мови або як альтернатива російській культурі» [5]. 24 березня опублікований проект Юрія Андруховича спільно з Івано-Франківським драмтеатром «Повстань народе мій», в якому розкрита історія військового маршу, що відомий під назвою «Вставай, страна огромная» [9].

Публічна блокада російської культури розгорнулася на найбільших арт-сценах світу. Стратегії захоплення та витіснення демонструються через нову хвилю декомунізації, названу у мережах «десолдатизацією», що окрім меморіалів виявила величезну кількість пострадянських міліарних знаків: танків, гармат, літаків у публічних просторах закарпатських, волинських, рівненських, буковинських, житомирських міст. Масова ліквідація імперських топонімів одночасно спричинила критичний дискурс «новотворення» в контексті ксенофобської ідеології, а велика кількість внутрішньо-переміщених громадян вплинули не лише на культурне різноманіття, а й довіру до інституцій та громадську толерантність як з боку місцевих, так і переміщених громад.

Важливості набувають ритуали мирного життя, що демонструють відмінності між життям та виживанням. Одна з найзначущих західноукраїнських культурно-мистецьких практик — проведення від 7 березня у Івано-Франківську, Львові, згодом Кам'янці-Подільському, інших містах митцями, культурними діячами неформальних екскурсій для переселенців, що висвітлюють буденну культуру міст, поєднуючи історію з арт-терапією.

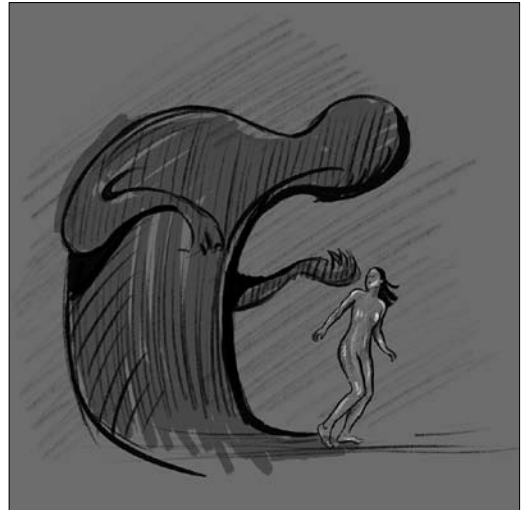
Одночасно спостерігаємо зворотні процеси, в яких політичне легітимізується у символічне естетичними засобами як, наприклад, написання слова «росія» з малої букви, чисельні інтерпретації фрази «руській корабль, іді на*уй!», обговорення граматичного нововведення, відповідно до якого обшентне визначення визнається вказівником напрямку. Візуалізація тексту захисників острова Зміїний, окрім вірусного поширення через мережі, швидко заповнює рекламні площі у реальних міських просторах. Спостерігаємо масову появу графіті, постерів на біл-бордах, світлових табло, сіті-лайтах, меню у кав'ярнях, сховищах Львова, Івано-Франківська, Луцька, Ужгорода, менших міст від 27 лютого. Фраза миттєво набула значення не лише локального ставлення українців до військового вторгнення, а світовим символом противу, яку американські журналісти порівняли з меседжем «пам'ятай Аламо» [10].

Львівська вулична галерея «Ін'єкція» продовжує шлях культурної інтервенції. Принти-агітки та патріотичні постери українських митців, розміщені на рекламних площах, перетворюють таким чином місце у культурно-патріотичну галерею, метою якої є одужання суспільства від страху. Аналогічні практики підтримані світовою спільнотою та демонструють постери українських художників, графіті в підтримку України у найбільш популярних публічних просторах світу.

Актуальний реалізм просочується у всі сфери мистецтва і культури, поділяючи спільноту на спостерігачів та учасників. Знаковими стали березневі поезії О. Ірванця: «З міста, що ракетами розтрошене» та «З півночі онде орда проривається», що описують жахіття евакуації з Ірпіня: «Брід-перебрід через річку в Романівці — / Брама із пекла, де душі ячать!». Поезія В. Андрушка: «...мовив знаково ряст / «згадався караблік із раші» / гудбай до побачення / міги над містом / з лелеками в парі окреслили коло...» (В. Андрушко, 22.03.2022) фіксує оновлений пейзаж Коломиї. Мар'яна Савка переймається долею біженців: «Дитино, тримай свою ляльку, тримай ведмедя, тримай kota. / Поїзд суне як зранена довга змія. Горять міста / Чай у каністрі. Вихолов, але ж солодкий чай. / Наголос в слові Відчай інший, ніж в слові одчАй» (М. Савка, 17.03.2022). Звуки сирен інтерпретуються як «найпопулярніша виконавиця в Україні» (у пості ілюстратори та куратори культур-

Іл. 1. Бичинська Юля. 2022, березень. Синдром відкладеного життя

Іл. 2. Бичинська Юля. 2022, березень. Страх — частина кожного

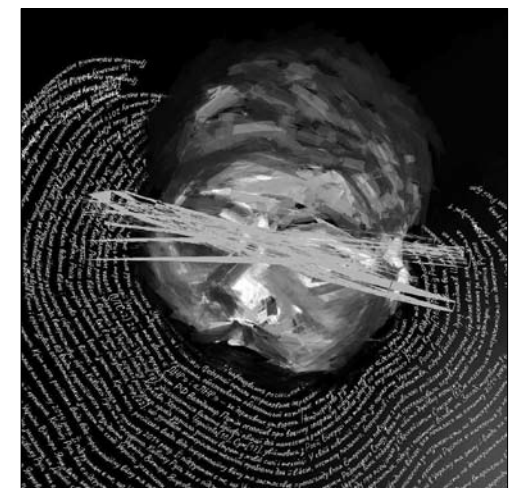
Іл. 3. Бичинська Юля. 2022, березень. Маріонетка

Іл. 4. Матійчук Яна. 2022, травень. Нова розвага (через світлоізоляцію в Івано-Франківську стали видимі зорі)

Іл. 5. Касіян Вікторія. 2022, 29.03. Починаєш бачити війну у всьому

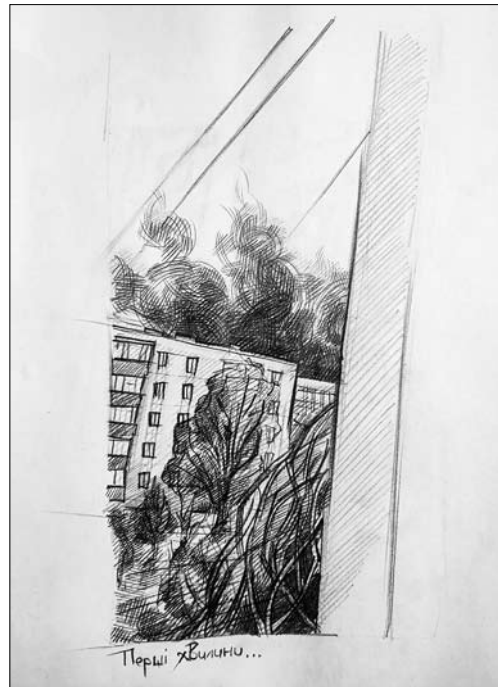
Іл. 6. Подлецька Марія. 2022, 20.03. Захлинатися в інформаційному полі

ного простору «На пошті», М. Юрчак), бомбосховище стало новою локацією для експериментальних постановок Івано-Франківського драмтеатру.

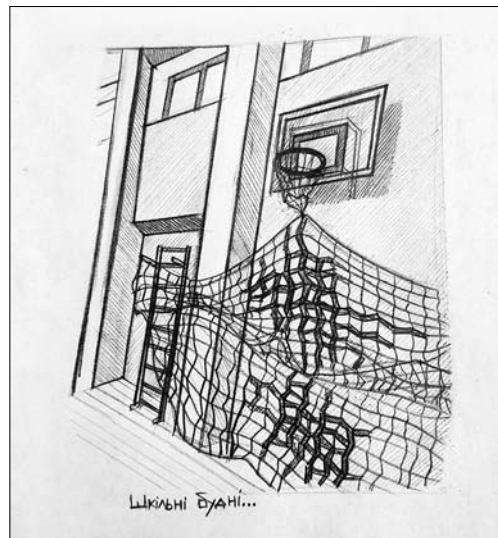
Фотографи та вуличні художники з усього світу відвідали Львів, Ужгород, створюючи проекти для повернення світової спільноти до проблем вимушених переселенців: нова фотоінсталяція JR-photographeur, опублікована на обкладинці журналу Time полягала у розгортанні та пронесенні вулицями міста 45-метрового банеру із зображенням Валерії — 5-річної біженки [11]. У фотопроекті музейниці ЛНГМ Олени Субач «Save Ukrainian Heritage» буденна практика укріплення музейних експонатів демонструє акт ритуального піклування, як надзвичайної мотивації.

Чітке розмежування між утилітарним та символічним також зникає: художники, музиканти, актори, викладачі вузів вступили до лав тероборони, ЗСУ, стали волонтерами; модні дизайнери, викладачі спеціалізації «моделювання одягу» трансформують власні ательє для пошиття бронезилетів, спальних мішків, білизни; ресторатори, їдальні пере-кваліфікувались на виготовлення сухпайків тощо. Перформер Я. Футимський приєднався до групи відновлення житлових споруд на Чернігівщині. Практики плетіння маскувальних сіток заміщують арт-інсталяції, культурно-мистецькі інституції стають прихистком для переміщених осіб («Вагабундо», «Асортиментна кімната» м. Івано-Франківськ, «Я Галерея», Львів, «МСУМ Корсаків», Луцьк, культурний простір «На пошті», Тернопіль, Театр Леся Курбаса, Львів, інші), бомбосховища набувають функцій культурно-мистецьких просторів, публічних галерей вуличного мистецтва а масові флешмоби, протестні перформанси, акції в західноукраїнських містах та за кордоном відображуються у так само масових відгуках світових селебріті на підтримку українського спротиву.

Протест обумовлює конкурентність способів вираження, де типові шаблони, на зразок голуба миру зазнають критики, а адміністратори самоорганізованих груп створюють прецедент досконалих логістичних інституцій, горизонтальної підтримки, що поєднують мобілізацію із формулюванням конкретних завдань та цілей. Проект «Колискова» С. Туріни актуалізує тему «заколювання» європейською демократією — графіті-календар ретранслює незмінність гасла «Геноцид» поруч із змінним числом та вико-

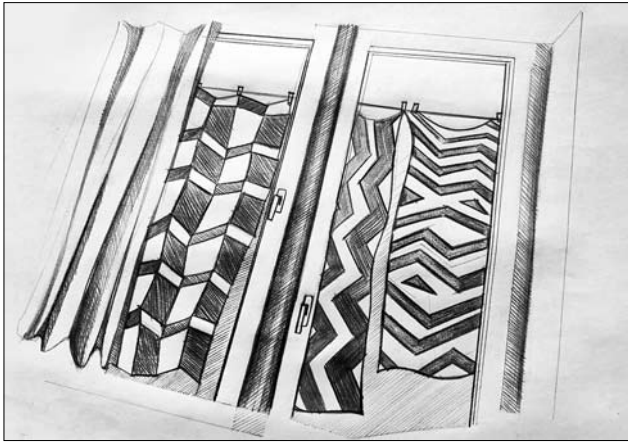
Іл. 7. Соловчук Даниїл. 2022. 18.03. Перші хвилини. Вигляд з вікна на вибухи Івано-Франківського аеропорту

Іл. 8. Соловчук Даниїл. 2022. 20.03. Шкільні будні

навським стилем. Натомість Колискова львівської іконописиці І. Крип'якевич-Димид, проспівана нею біля труни загиблого сина Артема Димида у львівському гарнізонному храмі Петра і Павла, — трансформувалась у символ пробудження.

Низові інституції активізують розробку стратегій поширення, підтримки виконавців, започаткування мистецьких резиденцій для діалогу, терапії, спільного виробництва актуального мистецтва: «Робоча кімната» від галереї «Асортиментна кім-

Іл. 9. Соловчук Даниїл. 2022. 20.03. Нові візерунки (балкон, завішаний для світломаскування)

Іл. 10. Давидюк Руслана. 2022. 18. 03. Древа теж люди

ната» (Івано-Франківськ), «Вибачте номерів немає» (Ужгород). Назви самоорганізованих інституцій «Культурний фронт», «Культурна мобілізація» (Культурний простір «На пошті», Тернопіль), «Арт-батальйон» (МСУМ Корсаків, Луцьк), «Рух опору — рух допомоги» (Івано-Франківський драмтеатр), «Бандерівське ательє» (кафедра дизайну і теорії мистецтва ПНУ, Івано-Франківськ), «Мистецький Штаб» (культурно-мистецький центр імені І. Миколайчука, Чернівці) демонструють свідомий вибір серед митців мілітарних образів.

Західноукраїнські музеї, окрім усвідомлення значимості власних колекцій, стали прихистком для фондів

евакуйованих музеїв, об'єднавшись в ініціативу «Музейний кризовий центр»; галереї, театри, філармонії, академічні спільноти прийняли під опіку музейників, художників, письменників, журналістів, музикантів, акторів з Маріуполя, Северо-Донецька, Києва, Харкова, Запоріжжя, Одеси, Херсону, інших міст України. Спільне проживання війни, міграційні потоки породили ряд парадоксальних проектів та нових мистецьких спільнот: «Лютий оркестр» (кер. Катерина Косецька, Львів), музично-поетичний проект «Вагнякання» (Антон Слепаков/Андрій Соколов), сюрреалістична вистава з елементами побуту та перформативними акціями «UNIVERSUM» (реж. Іван Шаран, Дрогобич), «Бог між нами! Переможемо разом!» (куратор Валерій Твердохліб, ІФКМ), обкладинкою до альбому репера Степана Бурбана (Паліндрома) стала акварель з «Львівського альбому» Влади Ралко.

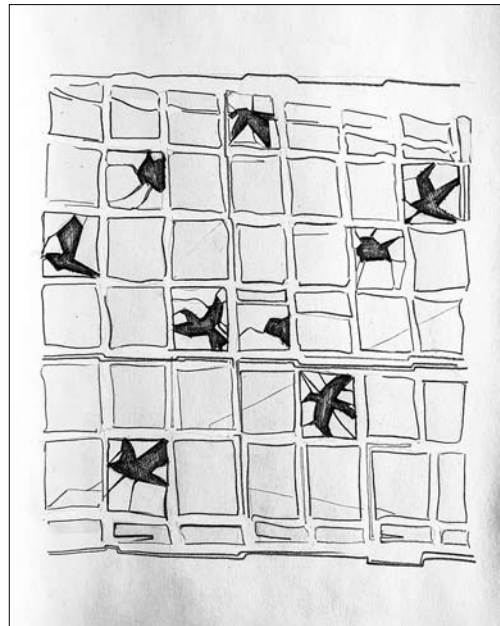
Львівські пам'ятки архітектури та публічна скульптура, першими перетворились на інсталяційні об'єкти через укріплювальні піраміди мішками з піском. Цей знак часу став визначальним для інсталяції «пам'ятник пам'ятникам» проекту Piazza Ukraina (Площа Україна) на 59-тій Венеційській бієнале. Серед альтернативних програм бієнале демонструвались «Львівські щоденники» киянки В. Ралко. Проект «Паляниця» скульпторки Ж. Кадирової з каменів, знайдених на березі річки під час закарпатської евакуації став не лише продовженням «харчової» серії мисткині, а й алюзією на слово, що набуло знаковості, тематизації екзистенційного переживання війни як почуттів «окрайця» з відомої картини М. Ягоди «Кожен з нас є буханкою хліба з відрізаним окрайцем» (1989). Переживання, біль «окрайця» Ягоди став приводом для графіті-рефлексій, оформлених як діалог Нікити Кадана «We are the price» (ми ціна) та Станіслава Туріни «We are the slice» (ми окрайці), згодом — «We are the twice» (ми двічі) [12].

The Washington Post, оглядаючи мистецьке середовище Львова у часі війни відзначає, що «буденність далеко від лінії фронту в останні...місяці свідчить про повну відмову від усього російського у поєднанні з потребою розповісти світу, особливо росіянам, що тут сталося. Українські сучасні митці, які роками вели важку боротьбу з радянською спадщиною жорсткості, яка керувала свободою вираження поглядів, тепер опинилися на передньому краї цієї місії оповідача» [13].

Художники надали можливість стороннім бачити українські реалії через візію митців. Загалом кількість концертів та виставкових проєктів: художньої та документальної фотографії, народного мистецтва, традиційного живопису, актуального мистецтва, плакату, дитячого малюнку, ілюстрації, скульптури, що представляли та досі представляють у світі західно-українські інституції, групи митців, культурні фонди безпрецедентні у спробі формулювання якісного меседжу, що представляє не лише старі цінності, але й нові сенси, здатні захопити консервативний світ, в тому числі, і вітчизняний, позаяк за зауваженням ГО «Музей сучасного мистецтва» про Міжнародну конференцію з питань відновлення України (URC 2022, 4—7.07) у м. Лугано, вітчизняний політикун надалі розглядає культуру виключно «як інструмент забезпечення «розвитку особистості», а не світоглядної константи, що визначає якість життя, «...є способом життя — є життям, яке захищаємо, зокрема і способом захисту» [14]. Тому громадські інституції від 24 лютого започаткували ряд проєктів, що верифікують, систематизують, формують каталоги свідчень та доказів війни, в тому числі, художніх рефлексій: «The Wartime Art Archive»/ «Мистецтво воєнного стану. Архів» від ГО МСМ — заснований 24 лютого 2022, «Щоденники та сни війни» від Lvivcenter — запит опубліковано 11 квітня 2022, «Щоденники війни» для студентів спеціалізації «графічний дизайн» ПНУ — від 14 березня, «Архів війни» на DocuDaysUA — що спеціалізується на хроніці війни (іл. 1—11).

Потреба у документуванні колективної психодинаміки пов'язана із недовірою до технічних медіа, перевиробництва контенту, через що зміст свідчення трансформується відповідно до зміненого контексту. Неточність прочитання впливає на здатність до освідчення. Натомість суб'єктивні медіа, створені художниками демонструють особистісні досвіди проживання станів усередині катастрофи. Об'єктивність засвідчується контекстом виробництва практики, що може бути реконструйована та зафіксована як свідчення. Триває тенденція до візуалізації тексту — як анотації, випадкового маркера (маршрутного квитка, оголошення, газетної хронічки тощо), що доповнює зображення, символічного гасла, поетичної метафори, опису психоемоційного стану автора, цитати з терапевтичного сеансу. Образи, символи, перед-

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 2 (170), 2023

Іл. 11. Соловчук Даниїл. 2022. 25.03. Останній політ (розбиті шибки зруйнованої будівлі)

бачення, щоденники, потрапляючи у публічний простір, надають осмислення кожному дневі війни, суміщуючись з контентом ЗМІ створюють емоційний зліпок індивідуальної та спільної боротьби, проживання і протистояння.

Висновки. Отож, зазначимо, що сучасні реалії демонструють яскравий поворот митців до соціального та гуманітарного аспекту. Культурно-мистецькі практики, що нещодавно визнавалися за маргінальні, нині займають ексклюзивні позиції, перетворюючись на нові військові стратегії та інформаційну зброю, що може інтерпретуватись як своєрідне оновлення авангарду. Мистецьке середовище створює знакові маркери та саме є маркером авангарду як стану суспільства. Трансформації артivistських практик не стосуються формальних аспектів мистецтва, що демонструють переважно готові шаблони, тексти, парафрази з буденного, змінюючи їхнє значення; боротьба та атака переважають як передбачення і осмислення. Традиційно низові ініціативи переросли у самоорганізовані групові та масові. Інституціалізація у культурному полі закріплюється швидкою архівацією.

1. Парахонський Б.О., Яворська Г.М. *Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл: монографія*. Київ: НІСД, 2019. 560 с.
2. Єшкілев В. *Про культурно-мовну присутність*. URL: https://matrix-info.com/pro-kulturno-movnu-prysutnist/?fbclid=IwAR1cYBKpLT_FEn7FJX5qcvUju1lR

- mG2M35ckHKYSifD_vfofEzt6qwla16c (дата звернення: 20.07.2022).
3. Боднар А. Біла раса, чорна раса... *Zbruc*. URL: <https://zbruc.eu/node/111567> (дата звернення: 20.07.2022).
  4. Мисюга Б. Війна, яка готувалася сто років. *Zbruc*. URL: <https://zbruc.eu/node/111128> (дата звернення: 20.07.2022).
  5. Портніков В. Агонія тіні. *Zbruc*. URL: https://zbruc.eu/node/112526?fbclid=IwAR05yGgzeVixTI6YCF_A1osXc-WMoJtBl2aRL_FpPz_IZTUlnP_bQq8Gw9s (дата звернення: 20.07.2022).
  6. Бабій Н.П. Культурно-мистецькі практики у контексті розгортання воєнного дискурсу. Західноукраїнські хроніки першого місяця війни 2022. *Збірник тез VII Міжнародної науково-практичної конференції «Філософсько-психологічні аспекти духовності сталого розвитку людства»* (с. 19—21). Львів, 20 квітня 2022 р.
  7. Кафедра дизайну і теорії мистецтва (2022, 18.03). URL: <https://www.facebook.com/kdtm.pnu/photos/a.429868370699293/1659452464407538/?type=3>
  8. Філоненко Б. *Кураторський текст на після контр-наступу*. URL: <https://festive-octave-bc3.notion.site/48a67b0f2a71400d806ac1075ac13b2b> (дата звернення: 23.07.2022).
  9. #МиСильні: Андрухович та Національний Івано-Франківський театр розповіли історію вкраденої пісні. URL: https://www.youtube.com/watch?v=di-HFwTDLq0&t=5s&ab_channel=%D0%A2%D0%A1%D0%9D (дата звернення: 20.07.2022).
  10. Weber P. How «Russian warship, go f-k yourself» became Ukraine's «Remember the Alamo!» *The Week*. URL: <https://theweek.com/russo-ukrainian-war/1010613/how-russian-warship-go-f-k-yourself-became-ukraines-remember-the-alamo> (дата звернення: 25.02.2022).
  11. *Can art change war? JR marches through lviv, ukraine with 100 local volunteers* (22.03.2022). URL: <https://www.designboom.com/art/jr-lviv-ukraine-valeriia-refugee-mural-nft-100-local-volunteers-03-22-2022/> (дата звернення: 22.03.2022).
  12. Туріна С. (2022). *We are the slice*. URL: <https://www.instagram.com/stanislawturina/>
  13. Klemko R. *Displaced artists in Lviv create antiwar work to tell the story of Ukraine*. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/17/lviv-ukraine-artists-trauma/> (дата звернення: 22.07.2022).
  14. *Кілька спостережень Yuliia Hnat на офіційній програмі конференції в Лугано*. URL: <https://www.facebook.com/MOCAORGUA/posts/pfbid0tcem2E18XdDp7uKASVnn6gPnWkLyZhkxUwPa6fwVAgIUEQ3dfp48h3>
  - Eshkilev, V. (2022). *About cultural and linguistic presence*. Retrieved from: https://matrix-info.com/pro-kulturno-movnu-prysutnist/?fbclid=IwAR1cYBKpLT_FEn7-FJX5qcvUju1lRmG2M35ckHKYSifD_vfofEzt6qwla16c (Last accessed: 20.07.2022) [in Ukrainian].
  - Bodnar, A. (2022). *White race, black race...* *Zbruc*. Retrieved from: <https://zbruc.eu/node/111567> (Last accessed: 20.07.2022) [in Ukrainian].
  - Mysyuga, B. (2022). *A war that was a hundred years in the making*. *Zbruc*. Retrieved from: <https://zbruc.eu/node/111128> (Last accessed: 20.07.2022) [in Ukrainian].
  - Portnikov, V. (2022). *The agony of the shadow*. *Zbruc*. Retrieved from: https://zbruc.eu/node/112526?fbclid=IwAR05yGgzeVixTI6YCF_A1osXc-WMoJtBl2aRL_FpPz_IZTUlnP_bQq8Gw9s (Last accessed: 20.07.2022) [in Ukrainian].
  - Babii, N. (2022). *Cultural and artistic practices in the context of the deployment of military discourse. Western Ukrainian chronicles of the first month of the 2022 war. At the International Scientific and Practical Conference «Philosophical and Psychological Aspects of the Spirituality of Sustainable Human Development», april 20, 2022* (Pp. 19—21) [in Ukrainian].
  - (2022). *Department of Design and Theory of Art*. Retrieved from: <https://www.facebook.com/kdtm.pnu/photos/a.429868370699293/1659452464407538/?type=3> [in Ukrainian].
  - Filonenko, B. (2022). *Curator's text on after the counterattack*. Retrieved from: <https://festive-octave-bc3.notion.site/48a67b0f2a71400d806ac1075ac13b2b> (Last accessed: 23.07.2022) [in Ukrainian].
  - #MyStrong: *Andruhovich and the National Ivano-Frankivsk Theater told the story of the stolen song*. Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=di-HFwTDLq0&t=5s&ab_channel=%D0%A2%D0%A1%D0%9D (Last accessed: 20.07.2022) [in Ukrainian].
  - Weber, P. (2022). *How «Russian warship, go f-k yourself» became Ukraine's «Remember the Alamo!» The Week*. Retrieved from: <https://theweek.com/russo-ukrainian-war/1010613/how-russian-warship-go-f-k-yourself-became-ukraines-remember-the-alamo>
  - (2022). *Can art change war? JR marches through lviv, ukraine with 100 local volunteers*. Retrieved from: <https://www.designboom.com/art/jr-lviv-ukraine-valeriia-refugee-mural-nft-100-local-volunteers-03-22-2022/>
  - Turina, S. (2022). *We are the slice*. Retrieved from: [Stanislaw Turina https://www.instagram.com/stanislawturina/](https://www.instagram.com/stanislawturina/)
  - Klemko, R. (2022). *Displaced artists in Lviv create antiwar work to tell the story of Ukraine*. Retrieved from: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/17/lviv-ukraine-artists-trauma/> (Last accessed: 22.07.2022).
  - A few observations of Yuliia Hnat on the official program of the conference in Lugano*. Retrieved from: <https://www.facebook.com/MOCAORGUA/posts/pfbid0tcem2E18XdDp7uKASVnn6gPnWkLyZhkxUwPa6fwVAgIUEQ3dfp48h3> [in Ukrainian].

REFERENCES

Parakhonskyi, B., & Yavorska, H. (2019). *Ontology of war and peace: security, strategy, meaning*. Kyiv: NISD [in Ukrainian].